

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-229-6-61>

**THE SIGNIFICANCE OF EXPERTISES IN CRIMINAL PROCES
IN THE CONDITIONS OF THE REFORM
OF THE LEGISLATION OF UKRAINE**

**РОЛЬ ЕКСПЕРТИЗ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ
В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ**

Volobuyev A. F.

*<https://orcid.org/0000-0001-9419-7446>
Doctor of Laws, Professor,
Professor of the Department of Criminal
Procedure and Criminalistics
Donetsk State University of Internal Affairs
Kropyvnytskyi, Ukraine*

Волобуєв А. Ф.

*<https://orcid.org/0000-0001-9419-7446>
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінального
процесу та криміналістики
Донецького державного університету
внутрішніх справ
м. Кропивницький, Україна*

Традиційно склалося так, що суди в Україні при оцінці доказів ставляться до висновків експертів з більшою довірою в порівнянні з іншими джерелами доказів. І це є цілком зрозумілим, адже в низці кримінальних проваджень встановлення кардинально важливих обставин вчинення кримінального правопорушення є неможливим без проведення експертного дослідження. Окрім того використання досягнень науки в доказуванні є ознакою високого рівня розвитку юридичної науки і практики. У зв'язку із цим роль експертиз у кримінальному провадженні є надзвичайно великою, що усвідомлюється сторонами та обумовлює їх прагнення скористатися ними в процедурі доказування для обстоювання своїх інтересів.

В останні роки в Україні чітко позначилася тенденція підсилення захисту прав людини під час кримінального провадження, чому сприяла низка рішень Європейського суду з прав людини. У зв'язку з цим законодавець кілька разів міняв редакцію статей Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), які регламентували проведення експертиз у кримінальному провадженні. В остаточній їх редакції сторони обвинувачення і захисту були наділені рівними правами в залученні експерта для проведення експертного дослідження певних об'єктів під час досудового розслідування.

Так, зазначається, що експертиза проводиться експертами, яких залучають сторони кримінального провадження або слідчий суддя за клопотанням сторони захисту (ч. 1 ст. 242 КПК України). Сторона захисту має право самостійно залучати експертів на договірних умовах

для проведення експертизи, у тому числі обов'язкової (ч. 2 ст. 243 КПК України). У разі необхідності отримання зразків для проведення експертизи вони відбираються стороною кримінального провадження, яка звернулася за проведенням експертизи або за клопотанням якої експертиза призначена слідчим суддею (ч. 1 ст. 245 КПК України) [1]. Таким чином сторона захисту під час досудового розслідування за рахунок власних коштів має право проводити «свої» паралельні експертизи поряд з експертизами сторони обвинувачення. В криміналістичній літературі експертизи сторони захисту отримали назву конкурентних (альтернативних) експертиз, які розглядаються як прояв реалізації принципу змагальності в кримінальному провадженні [2, с. 211-216; 3, с. 120].

Але аналіз можливостей практичної реалізації наведених нормативних положень щодо самостійного залучення стороною захисту експертів під час досудового розслідування показав, що таке право значною мірою є декларативним. У зв'язку із цим М. Г. Щербаковський звернув увагу на низку проблемних питань. Зокрема, для проведення належного експертного дослідження сторони захисту потрібно не тільки надати експертіві об'єкт дослідження і необхідні зразки, що вже є проблематичним, але й матеріали справи, як то, протоколи огляду місця події, допитів, слідчого експерименту тощо. Як відомо, ці матеріали знаходяться у віданні слідчого і прокурора і можуть утримувати інформацію, що складає на певний момент слідчу таємницю, яка не підлягає розголошенню до надання доступу іншій стороні до матеріалів досудового розслідування (ст. 290 КПК України). Для вирішення цього питання вказаний автор пропонує надати адвокатам право самостійного здійснення процесуальних дій та відповідного оформлення процедури отримання ними доказів, аналогічного з оформленням проведення слідчих (розшукових) дій. Йдеться про самостійне виявлення, вилучення та огляд предметів і документів, отримання відомостей від осіб, проведення необхідних експериментальних дій. Передбачається й процесуальне оформлення таких дій відповідними протоколами, які повинні підписуватися адвокатом і всіма учасниками при посвідченні печаткою адвоката [4, с. 148-151]. Фактично йдеться про проведення альтернативних слідчих дій, а загалом й про проведення альтернативного досудового розслідування. Наслідуючи таку логіку у забезпеченні рівності сторін у використанні експертиз під час досудового розслідування, Д. В. Куриленко запропонував й відшкодовувати (компенсувати) стороні захисту витрати на проведення експертизи [5, с. 332].

Видається, що на проголошення рівності сторін у використанні експертиз для збирання доказів сторонами кримінального провадження суттєво вплинула теорія і практика цивільного і господарського законодавства. Так, відповідно до їх положень обов'язок збирання доказів і подання їх до суду покладено на сторони, які мають цілком рівні права, в тому числі і щодо використання експертиз. Але ж досудове розслідування за чинним законодавством може здійснювати тільки один суб'єкт – спеціально уповноважений державний орган, яким є слідчий і прокурор. Його завданням є встановлення юридично значущих обставин події кримінального правопорушення для обґрунтованого і справедливого застосування кримінального закону, тобто встановлення істини у кожній справі. Подібне завдання на сторону захисту не покладається – її функція у кримінальному провадженні дещо інша. Вона полягає у наданні правової допомоги підозрюваному (обвинуваченому), здійсненні адвокатського контролю за застосуванням належної правової процедури щодо нього, дотриманням його прав при збиранні і поданні до суду доказів, у тому числі шляхом проведення експертиз. У зв'язку із цим надання адвокатам права проведення фактично слідчих дій для підготовки альтернативної експертизи призводить до утворення двох суб'єктів досудового розслідування з протилежними інтересами, що неминуче призведе до хаосу в досудовому розслідуванні. На це цілком слушно звернув увагу В.В. Бажанюк [6, с. 141-142]. З свого боку зазначимо, що досудове розслідування є досить складним пізнавальним завданням, яке нагадує вирішення математичного завдання з багатьма невідомими, але відбувається у формі доказування і в умовах існуючої або очікуваної протидії. Саме з цим пов'язується, на наш погляд, виділення з кримінального процесу криміналістичної науки, яка являє собою комплекс юридичних і спеціальних знань, потрібних для практичного вирішення завдань кримінального провадження в певних несприятливих умовах.

Аналізуючи положення чинного КПК України можна дійти категоричного висновку, що законодавець не передбачає можливості проведення слідчих (розшукових) дій стороною захисту. Відповідно до ч. 3. ст. 93 КПК України сторона захисту може тільки ініціювати проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій шляхом подання слідчому, прокурору відповідних клопотань. Експертиза ж віднесена до переліку слідчих дій. Тому надання ст. 243 КПК України стороні захисту права самостійного залучення експертів на договірних умовах для проведення експертизи, у тому числі обов'язкової, створює явну суперечливість. Зазначимо, що намагання

усунення такої суперечності шляхом надання стороні захисту ще й права проведення інших слідчих (розшукових) дій обумовлює необхідність перегляду низки принципово важливих положень КПК України.

Видається, що буквальне тлумачення рівності сторін у збиранні і поданні до суду доказів неминуче веде до визнання у досудовому розслідуванні кількох уповноважених суб'єктів. Тут не слід забувати й про потерпілого, який відповідно до статей 56-58 КПК України має право подавати докази слідчому, прокурору, слідчому судді, суду і мати свого представника для відстоювання своїх прав і законних інтересів – такого ж кваліфікованого адвоката як і захисник. Тому зазначений підхід до проведення експертиз неминуче призведе до негативних наслідків – розбалансування досудового розслідування і неможливості ефективного вирішення завдань кримінального провадження.

Вирішення проблеми бачиться у наділенні сторони захисту таким об'ємом прав у питаннях залучення експерта, які потрібні для виконання функції надання правової допомоги підозрюваному (клієнтові) шляхом здійснення адвокатського контролю за проведенням експертизи під час досудового розслідування. З огляду на це видається доволі слушною пропозиція В.В. Бажанюка, яка полягає у зобов'язанні органу досудового розслідування (дознавача слідчого, прокурора) при призначенні експертизи ознайомлювати сторону захисту з відповідною постановою (дорученням), роз'яснювати право подавати пропозиції (клопотання) щодо об'єктів дослідження, формулювання питань експертові, визначення експертної установи та ін. Орган досудового розслідування також повинен бути зобов'язаний після отримання висновку експерта ознайомлювати з ним і сторону захисту [6, с. 143]. Цілком логічним виглядає й збереження права сторони захисту ініціювати проведення експертизи шляхом подання відповідного клопотання слідчому, прокурору, слідчому судді.

Підсумовуючи викладене, можна зробити висновок, що визначення обсягу прав сторони захисту щодо проведення експертизи повинно враховувати функцію цієї сторони у кримінальному провадженні, яка полягає у наданні правової допомоги підозрюваному (обвинуваченому), здійснення адвокатського контролю за дотримання його прав у збиранні і поданні до суду доказів, у тому числі шляхом проведення експертиз.

Література:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України /Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст.88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 15.07.2022).

2. Клименко Н.І. Щодо інституту конкурентної (альтернативної) експертизи. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2011. Вип. 11. С. 211-216.

3. Калініна І.В. Розвиток конкурентної (альтернативної) експертизи в Україні. *Теорія і практика судової експертизи і криміналістики*. Матеріали всеукр. наук-практ. конф. Київ-Маріуполь, 2018. С. 120-121.

4. Щербаковський М. Г. Проведення та використання судових експертиз у кримінальному провадженні : монографія. Харків : В деле, 2015. 560 с.

5. Куриленко Д.В. Сучасні проблеми залучення експерта у кримінальному провадженні. *Науковий вісник публічного та приватного права*. Вип. 2. ч. 2. 2016. С. 331-334.

6. Бажанюк В.В. Про змагальність сторін в проведенні судової експертизи. *Правовий часопис Донбасу*, № 1(78), 2022. С. 139-145.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-229-6-62>

**CORRELATION OF THINGS AND PHYSICAL EVIDENCE
AS OBJECTS OF CLAIM AND OBTAINING IN ACCORDANCE
WITH ART. 93 OF THE CPC OF UKRAINE**

**СПІВВІДНОШЕННЯ РЕЧЕЙ І РЕЧОВИХ ДОКАЗІВ
ЯК ОБ'ЄКТІВ ВИТРЕБУВАННЯ ТА ОТРИМАННЯ
ВІДПОВІДНО ДО СТ. 93 КПК УКРАЇНИ**

Krushenytskyi A. V. Крушеницький А. В.

*Acting Head of the Department of
Criminal Procedure and Forensics,
Faculty No. 1 Donetsk State University of
Internal Affairs
Kropyvnytskyi, Ukraine*

*т. в. о. завідувача кафедри кримінального
процесу та криміналістики факультету
№ 1 Донецького державного університету
внутрішніх справ
м. Кропивницький, Україна*

Незважаючи на значну кількість наукових праць та підвищений інтерес до проблем доказового права у кримінальному процесі, досі залишаються дискусійними або взагалі невіршеними багато питань, пов'язаних з порядком витребування та отримання доказів шляхом застосування процедури, визначеної ст. 93 КПК України. Так, відповідно до приписів зазначеної статті одним із способів збирання доказів сторонами кримінального провадження є витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування,

244